משנה

משנתינו עוסקת ב'טומאת התהום', שהיא טומאת מת שלא היתה ידועה לשום אדם בעולם, ונקראת 'טומאת התהום' משום שאינה גלויה, אלא מוסתרת כתהום. ומצינו בה קולא מיוחדת משאר טומאות.

נָזִיר שֶׁגִּילַּח תגלחת טהרה שלו אחר שהביא קרבנותיו ביום השלושים ואחד, **וְנוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא טָמֵא** בטומאת מת, שנטמא בתוך ימי נזירותו, **אִם** נודע לו שנטמא **בְּטוּמְאָה** יְדוּעָה – טומאה רגילה, הרי זה **סוֹתֵר** את נזירותו, ועליו לחזור ולמנות נזירות מתחילה, **וְאִם** נודע לו שנטמא **בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם, אֵינוֹ סוֹתֵר** את נזירותו, ואינו צריך לשוב ולמנות נזירות טהרה.

אבל **אִם** נודע לו שנטמא **עַד שֶׁלֹּא גִּילַּח, בֵּין** אם נטמא בטומאה ידועה, **וּבֵין כָּךְ** – בין אם נטמא בטומאת התהום, הרי זה **סוֹתֵר** את נזירותו, ועליו לשוב ולמנות נזירות מתחילה. ומשום שלא נאמרה הלכה זו [שאינו סותר נזירותו מחמת טומאת התהום], אלא באופן שנודע לו אחר שכבר אין עליו תורת נזיר ולא כשנודע לו קודם לכן.

המשנה מבררת את פרטי הדין: **כֵּיצַד**, אם **יָרַד** הנזיר **לִטְבּוֹל בְּמְעָרָה** מטומאת שרץ [ומערה היא רשות היחיד], **וְלאחר** שיצא משם **נִמְצָא** כזית מן **הַמֵּת צָף עַל פִּי הַמְּעָרָה**, ויש להסתפק שמא האהיל עליו, הרי זה **טָמֵא**, שספק טומאה ברשות היחיד טמא, ואף שנודע לו ספק זה אחר שגילח, אין דין טומאה זו בטומאת התהום, אלא בטומאה ידועה, מאחר שהיא גלויה ואינה מכוסה.

אבל אם **נִמְצָא** כזית מן המת **מְשׁוּקָע** ומכוסה **בְּקַרְקַע הַמְּעָרָה** במקום שטבל בו [באופן שבודאי נגע], שזו היא טומאת התהום, כיון שהיא טומאה מכוסה, אזי דינו תלוי, אם **יָרַד לְהָקֵר** – להתקרר במי המערה בלבד, ואחר שגילח נודע לו שנמצאה טומאה מכוסה בקרקע המערה, הרי זה **טָהוֹר**, משום שבאופן זה נאמרה ההלכה של 'טומאת התהום', אמנם אם היה טמא בטומאת מת, וירד לשם לטבול **וְלִיטָּהֵר מִטּוּמְאַת מֵת**, ואחר כך מנה ימי נזירותו והביא קרבנותיו וגילח, ונודע לו הדבר, הרי זה **טָמֵא** וסותר נזירותו, שלא בזה נאמרה ההלכה ש'טומאת התהום' אינה סותרת, כיון **שֶׁחֶזְקַת טָמֵא טָמֵא'** – שחזקתו של מי שהיה טמא שנשאר טמא, ולא בו נאמרה ההלכה לטהרו מטומאת התהום, **וְ'חֶזְקַת טָהוֹר טָהוֹר'** – שחזקתו של טהור היא שנשאר טהור, ולפיכך שייך לומר בו הלכה זו, שאם נודע לו אחר גילוח שנטמא בטומאת התהום, אינו סותר את נזירותו. משום **שֶׁרַגָּלַיִם לַדָּבָר** – שכך מסתבר יותר להעמיד את ההלכה באופן שהיה הנזיר טהור קודם לכן, וההלכה מלמדת שהוא נשאר טהור:

גמרא

הגמרא מבררת את מקור הדין: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין למדים קולא זו, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר קְרָא** בפרשת נזיר (במדבר ו ט), **'וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ'**, ויש לדרוש מתיבת **'עָלָיו'** שאינו טמא אלא **בְּמֻחְוֶרֶת** לו – כשהטומאה ברורה וידועה לו, ולא כשהיא טומאת התהום שאינה ידועה.

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אָמַר קְרָא בפרשת פסח שני (במדבר ט י), **'אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ אוֹ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶּסַח לַה'' [שעליו לעשות פסח שני]. הרי שסמך הכתוב את הטמא בטומאת מת למי שהיה בדרך רחוקה, וללמדנו בא, שצריכה הטומאה להיות **כִּי דֶּרֶךְ, מַה דֶּרֶךְ** היא **בְּגָלוּי, אַף כֹּל** – אף טומאה שצריך מחמתה לשוב ולעשות פסח שני **בְּגָלוּי**, אבל מי שנטמא בטומאת התהום שאינה גלויה [ונודע לו אחר עשיית הפסח], אינו צריך לשוב ולעשות פסח שני.

הגמרא מקשה: **וְאֶלָּא הָתְּנַן** בברייתא (לקמן ע"ב), **אֲיזוֹהִי טוּמְאַת הַתְּהוֹם, כָּל שֶׁאֵינוֹ מַכִּירָהּ** אפילו אדם **אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, אֲבָל** אם **מַכִּירָהּ** אפילו רק אדם **אֶחָד**, ואף אם אינו נמצא כאן אלא **בְּסוֹף הָעוֹלָם**, מכל מקום כבר **אֵין זוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם** אלא טומאה ידועה, וקשה, **בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר** [ריש לקיש] שלומדים מ'כִּי דֶּרֶךְ', שצריכה הטומאה להיות גלויה כמו דרך, אם כן **שַׁפִּיר**, שאם אדם בסוף העולם מכירה אינה נחשבת טומאת התהום, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** [רבי אלעזר] שלומדים מ'וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו' **בְּמֻחְוֶרֶת לוֹ, כִּי מַכִּירָהּ** – את הטומאה, אדם **אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, מַאי הָוֵי** – מה בכך, ומדוע לא תיחשב בטומאת התהום, הרי אף שאותו אחד מכירה, אין הנזיר מכירה, והיא 'אינה מחוורת לו'.

וְתוּ – ועוד קשה, בין לרבי אלעזר ובין לריש לקיש, **הָא דְּתַנְיָא** בברייתא (לקמן ע"ב), **הַמּוֹצֵא מֵת מוּשְׁכָּב לָרֹחַב שֶׁל דֶּרֶךְ** טמון תחת לתבן או צרורות, באופן שהעובר שם בודאי האהיל עליו ונטמא, **בְּתִרּוּמָה** – לגבי תרומה, מי שעבר שם **טָמֵא. אמנם בְּנָזִיר וּבַעֲשֵׂרִית פֶּסַח** – אם עבר שם נזיר בימי נזירותו, או אדם שהלך לעשות פסחו [וכבר גילח הנזיר ונעשה הפסח], הרי זה **טָהוֹר** ואינו סותר את נזירותו, ואינו צריך לשוב ולעשות פסח שני, וקשה, **מַאי שְׁנָא** – מדוע חלוק דינם של נזיר ועושה פסח מתרומה, הרי כשם שלמדים עושה פסח מנזיר או נזיר מעושה פסח, כך יש ללמוד גם לשאר דינים כמו תרומה, שהנטמא בטומאת התהום יהא טהור.

הגמרא מסיקה: **אֶלָּא טוּמְאַת הַתְּהוֹם** שהותרה לנזיר ועושה פסח **גְּמָרָא גְּמִירִי לָהּ** – הלכה היא למשה מסיני, והפסוקים הם אסמכתות בעלמא, ולא נאמרה הלכה זו אלא בנזיר ועושה פסח, ורק באופן שאין אחד בסוף העולם שמכיר את הטומאה:

שנינו במשנתינו: **אִם** נודע לו שנטמא **עַד שֶׁלֹּא גִּילַּח וְכוּ'** בין כך ובין כך סותר: מבררת הגמרא: **מַאן תַּנָּא** – מיהו התנא של משנתינו התולה את הדבר בתגלחת, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, משנתינו **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא, דְּאָמַר תִּגְלַחַת מְעַכֶּבֶת**, ולכן הדבר תלוי בתגלחת, שאם נודע לו אחריה אינו סותר ואם לפניה סותר, אבל לדעת חכמים שאינה מעכבת, ואינו נזיר מעת זריקת דם הקרבן, הדבר תלוי אם נודע לו קודם הזריקה או לאחריה, אף שעדיין לא גילח.

הגמרא מסתפקת: **בָּעֵי רַבִּי בַּר חָמָא, נִטְמָא** הנזיר **בְּתוֹךְ מְלֹאת** ימי נזירותו בטומאת התהום, **וְנוֹדַע לוֹ** שנטמא רק **לְאַחַר מְלֹאת** ימי נזירותו וקודם הגילוח, שעל כך נאמר במשנתינו 'בין כך ובין כך סותר', **מַהוּ**, **הַאִם בָּתַר** זמן **הִיְּדִיעָה אָזְלִינַן**, ונחשב הדבר כאילו נטמא עכשיו בשעה שנודע לו [שהרי עד עכשיו היתה זו טומאת התהום שלא נודעה], **וְיִדִּיעָה אַחַר מְלֹאת הִיא, אוֹ** שמא **לֹא** זמן ידיעת הטומאה הוא הקובע, אלא זמן הטומאה בפועל, והרי נטמא בתוך מלאת ימי נזירותו. הגמרא מבררת במה הספק: **וּלְמַאי** – מהו הנידון של רמי בר חמא, אם הסתפק **לְמִיסְתַּר** – האם באופן זה סותר, הרי ניתן לפשוט זאת מן המשנה, כדלהלן,

---

אגרות קודש

ב"ה, י"א מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

אתענין לדעת אם יש לו קביעות עתים בתורת החסידות אשר לימוד זה מביא לידי אהבת השם ויראת השם (ולהעיר מהלכות יסודי התורה ריש פרק ב'), אשר הם מהמצות שחיובם תמידי ולא יפסק מעל האדם אפי' רגע כל ימיו וכמ"ש באגרת המחבר ריש ספר החינוך.

בברכה.

אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע ממשנתינו, לפשוט ספק זה, שכן שנינו במשנה, נזיר שנטמא, אִם נודע לו עַד שֶׁלֹּא נִזְלַח, בֵּין כָּךְ – שנטמא בטומאה ידועה וּבֵין כָּךְ – שנטמא בטומאת התהום, סוֹתֵר את נזירותו, ויש לברר הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן המשנה עוסקת, אִי באופן דְּאִיתְיְדַע לֵיהּ עוד בהיותו בְּתוֹךְ מְלֹאת ימי נזרו, קודם יום שלושים ואחד, וכי צְרִיכָא לְמֵימַר, אֶלָּא לָאו – האם אין מדובר באופן שנודע לו שנטמא לְאַחַר מְלֹאת ימי נזרו [ביום הבאת קרבנותיו, קודם הגילוח], והמשנה באה לחדש שאף על פי כן סותר את נזירותו. שְׁמַע מִינָּהּ שזמן הטומאה הוא הקובע, ואף שלא נודע לו אלא 'אחר מלאת', מכל מקום סותר.

הגמרא ממשיכה לברר את ספיקו של רמי בר חמא: וַעֲדַיִין תִּיבָּעֵי לָךְ – עדיין יש להסתפק האם את כּוּלּוֹ סוֹתֵר – כל נזירותו, שלושים יום, ככל נזיר שנטמא בתוך ימי נזרו, אוֹ שמא רק שִׁבְעָה ימים סוֹתֵר, כדין נטמא 'אחר מלאת'. הגמרא מבררת: לְמַאן – לפי מי הספק, אִילֵימָא לְרַבָּנָן, שלשיטתם (לעיל טז.) נזיר שנטמא ביום שלושים ואחד [יום הבאת קרבנותיו], סותר את כל השלושים יום, פְּשִׁיטָא דְּכוּלּוֹ סוֹתֵר, שהרי לשיטתם אף נטמא ביום זה סותר הכל, וכל שכן נטמא קודם לכן ונודע לו ביום זה, וְאִי לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר החולק שם על חכמים, הרי לדבריו כָּל הנטמא 'אַחַר מְלֹאת', שִׁבְעָה ימים בלבד הוא סוֹתֵר, ומה הספק בזה. הגמרא מבארת: אָמַר לָךְ רמי בר חמא, הָנֵי מִילֵּי שסבר רבי אליעזר שסותר שבעה בלבד, הוא רק כִּי נִטְמָא 'אַחַר מְלֹאת', וְהָאי – נזיר זה שנודע לו אחר מלאת שנטמא, הרי 'לְפָנֵי מְלֹאת' הוּא, שאז אירעה הטומאה, ויסתור שלושים יום, אוֹ דִילְמָא שַׁאנִי הָכָא מנטמא 'תוך מלאת', כיון דִּידִיעָה אַחַר מְלֹאת הֵיא, וכאילו נטמא 'אחר מלאת', ואינו סותר אלא שבעה.

הגמרא פושטת את הספק: וּמִינָּהּ – גם את הספק הזה יש לפשוט ממשנתינו, קָתָנֵי במשנה, 'נודע לו עד שלא גילח בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ סוֹתֵר', וְלֹא קָמִיפַּלְגִי – לא חילקה המשנה אימתי היתה הטומאה, שכמו שאם היתה אחר מלאת ונודע לו אחר מלאת אינו סותר אלא שבעה, כמו כן אם נודע לו על טומאה שקודם מלאת אינו סותר אלא שבעה, משום שהולכים אחר זמן הידיעה שהיתה אחר מלאת.

הגמרא מביאה ברייתא המפרטת את דיני טומאת התהום: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, הַמּוֹצֵא מֵת מוּטָּל לְרָחְבָּהּ שֶׁל דֶּרֶךְ מוסתר תחת אבנים או צרורות, באופן שאי אפשר לעבור בדרך בלי להאהיל עליו, ועבר שם אדם, הרי לְתִרּוּמָה נחשב טָמֵא ואסור לאכול או לגעת בתרומה, וּבְנָזִיר וּבְעוֹשֶׂה פֶּסַח – לגבי נזיר או עושה פסח שעבר בדרך הזה, ונודע לו שנמצא שם מת לאחר שגילח, או לאחר שחיטת הפסח, טָהוֹר – ואין הנזיר צריך לשוב ולמנות נזירות, ואין עושה הפסח צריך לשוב ולהביא פסח שני, שהותרה טומאת התהום לנזיר ועושה פסח.

בָּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שלגבי תרומה הרי זה טמא, כְּשֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם לַעֲבוֹר בצד הדרך בלא להאהיל על המת, שהמת מוטל על כל רוחב הדרך, אֲבָל אם יֵשׁ לוֹ מָקוֹם לַעֲבוֹר בצד הדרך, בלא להסיט את עצמות המת ובלא להאהיל עליו, אַף לְתִרּוּמָה טָהוֹר שהרי יתכן שלא נטמא כלל, ואין כאן אלא ספק טומאה, וספק טומאה ברשות הרבים טהור.

בָּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שלגבי תרומה הרי זה טמא, דווקא כְּשֶׁמָּצָאוֹ למת שָׁלֵם ומוטל לרוחב הדרך, אֲבָל אם אין המת שלם, אלא מְשׁוּבָּר לחלקים אוֹ מְפוֹרָךְ לאברים, אֲפִילּוּ אם אֵין מָקוֹם לַעֲבוֹר בדרך ישרה, כגון שחציו של המת מוטל בימין הדרך עד חצי רוחב הדרך או יותר, וחציו האחר מוטל בשמאלה של הדרך, עד חצי הדרך או רובה, באופן שההולך בדרך ישרה בודאי האהיל, אף על פי כן טהור, משום שחַיְישִׁינַן ותלינן [לקולא] שֶׁמָּא בֵּין פְּרָקִין עָבַר ועיקם דרכו, ולא הלך בדרך ישרה, ולא האהיל, והרי אין כאן אלא ספק, וספק טומאה ברשות הרבים טהור.

וּבְקֶבֶר – אם היה המת מוטל בקבר, אֲפִילּוּ אם היה מְשׁוּבָּר וּמְפוֹרָךְ בתוך הקבר, אין זה מועיל לסמוך על כך ש'בין פרקין עבר', אלא מי שעבר שם טָמֵא, וזאת מִפְּנֵי שֶׁקֶּבֶר מְצָרְפוֹ – שקבר שיש בו חלל טפח בין המת לקבר שמעלין, כולו מטמא באהל, אף החלק הריקן שבו (כדלעיל נג:), ושוב אי אפשר לטהרו מחמת הספק, כיון שודאי האהיל על הקבר.

בָּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שניתן לתלות שעבר בין הפרקים, ולטהרו מחמת הספק, דווקא בְּמְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו שבאופן זה יש לתלות שעבר בין פרקיו ושבריו של המת, אֲבָל אם העובר על המת היה טָעוּן משא על כתיפו, שמחמת המשא הוא נע ונד מצד לצד, ולא יתכן שלא האהיל על המת, אוֹ אם היה העובר שם רָכוּב בעגלה, טָמֵא, ואין הוא דומה לאדם המהלך ברגליו, לְפִי שֶׁמְּהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו אֶפְשָׁר לוֹ לילך זקוף בין הפרקים באופן שֶׁלֹּא יַנַּע במת, וְשֶׁלֹּא יָסִיט וְשֶׁלֹּא יַאֲהִיל, וכיון שודאי הוא שנטמא, אי אפשר לטהרו.

בָּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שנאמרה קולא מיוחדת בנזיר ועושה פסח, דווקא בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם, אֲבָל אם נטמאו בטוּמְאָה יְדוּעָה, שֶׁלְּשְׁתָּן טְמֵאִים – שלושת המנויים במשנה, דהיינו זה שעבר ורוצה לאכול או לגעת בתרומה, ונזיר, ועושה פסח, שבזה אין קולא מיוחדת בנזיר ועושה פסח.

וְאֵיזוֹ הִיא טוּמְאַת הַתְּהוֹם, כָּל שהטומאה נמצאת באופן כזה שֶׁאֵין מַכִּירִהּ ויודע שהיא נמצאת כאן אפילו אדם אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, כגון מת המוטל תחת העפר, שיתכן שנפל עליו גל אבנים ומת, ואין אדם שיודע מכך, וכדומה, אבל אם יש אדם שמַּכִּירִהּ – את הטומאה, אפילו רק אדם אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, כבר אֵין זוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם אלא 'טומאה ידועה', ואף שהעובר שם לא ידע מן הטומאה.

הָיָה המת טָמוּן בְּתֵבָן אוֹ בְּצְרוֹרוֹת, הֲרֵי זוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם, שהרי הטומאה מכוסה, ואף אינה ידועה, ששמא גל אבנים נפל עליו ולא הכיר בו אדם מעולם. אך אם נמצא המת בַּיָּמִים – בתוך המים, וּבָאֲפִילָה – במקום אפל, וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים – במקום שאינו מכוסה לגמרי, אֵין זוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם, כיון שאפשר להציץ ולראותו במים או בנקיקים, או לאור הנר, ולפיכך אין זו טומאה מכוסה, ולא נאמרו דיני טומאת התהום אלא בטומאה שהיא כתהום, והיינו שהיא מכוסה מן הכל. וְלֹא אָמְרוּ את הקולא בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם אֶלָּא לְטומאת מֵת בִּלְבָד, אבל נזיר ועושה פסח שנטמאו בשאר טומאות, כגון טומאת זיבה, אף שאינה ידועה לאף אדם בעולם, צריך הנזיר לשוב ולמנות נזירות, ועושה הפסח חייב בפסח שני:

שנינו במשנה: כֵּיצַד היא טומאת התהום, יָרַד הנזיר לטבול במערה, ולאחר מכן נמצא מת שצף על פני המים וספק אם נגע בו, אין זו טומאת התהום, מאחר שהמת גלוי הוא לכל וטמא הוא מספק:

הגמרא מבארת כיצד הדין בטומאת שרץ שצפה: טומאה צָפָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְעִנְיַן שֶׁרֶץ – דהיינו, במקום שישנו ספק האם נגע אדם בטומאת שרץ או לא, וטומאה זו צפה היא על פני המים, אין האדם טמא מספק, אף כאשר ספק זה הוא ברשות היחיד, ורק בספק טומאת מת, ספיקו טמא, דְּתַנְיָא, סָפֵק נגע בטוּמְאָה צָפָה, בֵּין אם צפה בְּמים שבתוך כֵּלִים, וּבֵין אם צפה בְּמים שעל גבי קַרְקַע, טָהוֹרָה – טהור האדם המסופק אם נגע בה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר צפה במים שבְּכֵלִים טְמֵאָה, בְּקַרְקַע טְהוֹרָה, שלא נאמרה הלכה זו, אלא באופן שצפה הטומאה במים שעל גבי קרקע.